

ساختارگرایی زبانی گزارش ورزشی در رادیو

چکیده

در این مختصر سعی بر آن است که نگاهی به ساختار زبانی گزارش‌های ورزشی، بالاخص گزارش مسابقات فوتبال در رادیو ورزش داشته باشیم. به نظر می‌رسد که زیربنای اصلی تمام گزارش‌ها از برخی جهات مضمون یک ویژگی جهانی است که در همه کشورها همان چارچوب رعایت می‌شود اما با زبانی متفاوت؛ و از دیگر جهات ویژگی‌های خاص فرهنگ‌ها مطرح است که در بطن مقاله به آن می‌پردازیم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

● هنگامه واعظی
دانشجوی دکتری زبان‌شناسی

مقدمه

در گذشته، دست‌نویسان سنتی می‌پنداشتند که زبان اصیل و پاک زبانی است که به صورت کتابت به کار رفته است و گونه‌های گفتاری آن را شکل‌های تحریف‌یافته صورت‌های درست و نگاشته‌شده، می‌دانستند. دلیل تحریف یافتگی را عواملی چون عجله، سهل‌انگاری، بی‌دقتی، بی‌اطلاعی و مانند آن می‌پنداشتند، و زبان که ابزار ارتباط بود، خود به دو گونه تلقی می‌شده است:
الف- گونه نوشتاری
ب- گونه گفتاری

هریک از این ابزار ویژگی‌های خاص خود را دارند که یک به یک معرفی می‌شوند تا تفاوت‌ها آشکار شوند:
- نوشته صورتی ثابت دارد، در حالی‌که گفتار گذراست.
- نوشته سنجیده‌تر از گفتار است، زیرا به‌هنگام نگاشتن، نویسنده می‌تواند در مورد آن تأمل و تفکر کافی داشته باشد، در حالی‌که در گفتار این‌گونه نیست و اگر تفکر گوینده مدت زمان مدیدی طول بکشد، شنونده خسته می‌شود.
- در یک متن نوشته‌شده می‌توان از علامت‌هایی چون نقطه، ویرگول، گیومه و... بهره جست، در حالی‌که در گفتار عواملی چون آهنگ صدا، زیر و بمی، درنگ و غیره دخیل هستند.

۱ ۲۳۶۴

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی رتال جامع علوم انسانی

در بالا بردن سطح زبان فارسی در میان شنوندگان و بینندگان خود سخت‌مؤثر باشند. (باطنی، ۱۳۷۳: ۱۸۲)
گزارش یک مسابقه ورزشی در رادیو یکی از برنامه‌های پرتعداد است. زبان کاربردی یک گونه گفتاری است اما سبک آن نیز با گونه گفتاری معیار متفاوت است. زبان گزارشی فوتبال (the language of football reporting) خود ساختاری خاص دارد که بعداً بررسی خواهد شد.

- نوشتار محافظه‌کارتر از گفتار است، یعنی صورت‌های نوشتاری به سرعت و پایه‌پای تغییرات مداوم گفتار دگرگون نمی‌شوند. در گفتار که انعطاف‌پذیرتر از نوشتار است، صورت‌های گفتاری به سرعت دگرگون می‌شوند.
هدف از معرفی دو گونه نوشتاری و گفتاری این بود که خواننده بداند که آنها دو نمود متفاوت زبانی هستند که همواره باید به آنها توجه شود تا مرز پژوهش نمایان گردد. از آنجایی که رادیو و تلویزیون دو وسیله ارتباط جمعی هستند که نفوذ آنها شدید و میدان عملشان بسیار وسیع است، می‌توانند به‌طور غیرمستقیم

هدف پژوهش

هدف از ارائه این مقاله آشنایی با چارچوب ساختاری یک گزارش ورزشی به لحاظ زبانی است. در این بررسی تفاوت‌های فردی و عوامل سلیقه‌ای نادیده انگاشته شده است و تنها موارد عام آن ارائه می‌گردد.

فرضیه پژوهش

این‌گونه به نظر می‌رسد همان‌طور که زبان مطبوعات (the language of press)، زبان حقوق (the language of law)، زبان تبلیغات (the language of advertisement)، زبان رسانه (the language of broadcastig) و دیگر زبان‌ها معرفی شده‌اند، باید به زبانی خاص گزارش‌های ورزشی نیز قائل شد. برای مثال زبان گزارش مسابقات فوتبال متفاوت از زبان گزارش مسابقات اسب‌دوانی است و هر کدام ویژگی‌های خاص خود را دارند.

هر دو تیم کاملاً کار را محتاطانه آغاز کردن / پرتاب توپ برای ژاپنی‌ها / پرتاب‌کننده کازاماکی / بچه‌ها به لحظه ارتباط رو قطع می‌کنن / باز هم ژاپنی‌ها / این‌بار ژاپنی‌ها صاحب توپ می‌شن / حرکت خودش رو از سمت راست زمین آغاز می‌کنه / برای حسین کعبی / پاس رو به عقب / نکونام با یک پاس بلند / ژاپنی‌ها با ضربه سر توپ رو دور می‌کنن / داور، اعتقادی به خطا نداره / دور می‌کنه رحمان رضایی / به لحظه، نصرتی تویی رو دور کرد / جواد نکونام در عرض / یحیی گل‌محمدی پشت محوطه جریمه / حسین کعبی به خود گل‌محمدی / حالا بچه‌ها نزدیک می‌شن به توپ / ژاپنی‌ها به میرزاپور / علی کریمی در دایره مرکزی زمین / او رایه لحظه مهار می‌کنن ژاپنی‌ها / گردش توپ / توپ برگشتی / نتیجه بدون گل مساوی / توپ رو می‌ده به گل‌محمدی / ژاپنی‌ها در زمین ما صاحب توپ / خطا روی کاپیتان / علی دایی / نصرتی به ضربه سر / علی کریمی به دنبال توپ

زبان کاربردی در گزارش ورزشی گونه گفتاری است که هیچ برخورد رودررویی وجود ندارد، بلکه ارتباط از طریق گوینده به شنونده صورت می‌گیرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

نحوه جمع‌آوری داده‌ها

داده‌های پژوهش از گزارش‌های مسابقات فوتبال از رادیو ورزش به مدت ۱۱۰ دقیقه ضبط شده است.

آغاز گزارش با معرفی دو تیم به همراه رنگ لباس آنها. سوت شروع مسابقه به صدا درمی‌آید.

توپ بلند به پشت محوطه / حرکت از ژاپنی‌ها / ارسال توپ به محوطه / یه توپ برای هاشمیان / بچه‌ها صاحب توپ هستن / نتیجه بدون گل است برای هر دو تیم / پرتاب توپ از بیرون، برای ژاپن / علی دایی دخالت می‌کند / فرصت!... برای کشورمون / ضربه آفساید، به نفع ژاپنی‌ها / از دروازه بیرون می‌یاد کازاماکی تا ضربه دروازه رو بزنه / در قسمت شمالی زمین پشت به ساعت ورزشگاه، آبی‌پوشان ژاپنی / رو به ساعت، سفیدپوشان تیم ملی ما، در قسمت جنوبی /

/ بازیکن ژاپنی دچار خطا می‌شه / صفر صفر مساوی / حالا کمک‌داور پرچم می‌زنه / اعلام خطا / شوت به بیرون، به نفع سفیدپوشان کشورمون / گل‌محمدی توپ رو به میرزاپور سنگربان ما می‌سپره / نصرتی توپ رو دفع می‌کنه / بازی برد و باخت داره / ضربه سر اول از حسین کعبی / شوت کوتاه / حرکت از / توپ به گردش درمی‌یاد / توپ به مرکز زمین / اولین یورش از ژاپنی‌ها / با پای راستش ضربه رو می‌زنه / نصرتی، توپ رو پرتاب می‌کنه / ناهماهنگ-بودن روی توپ / خطای علی کریمی پشت محوطه جریمه / کاشتن توپ / مورا، خودش توپ رو برمی‌گردونه / بازی رو می‌بره به منطقه مرکز زمین / بچه‌ها نفر به نفر یاریگیری می‌کنن / توپ به منطقه راست / حرکت از فریدون زندی / توپ برای سفیدپوشان کشورمون / بازیکن‌های ژاپن /

دوبار حضور در جام جهانی / توپ بی هدف است / ...
پایان گزارش با اعلام نتیجه بازی

بررسی داده‌های پژوهش و نتیجه‌گیری

یکی از رایج‌ترین شیوه‌های ارتباط به ویژه با جوانان گزارش ورزشی است. زبان کاربردی در گزارش ورزشی گونه گفتاری است که هیچ برخورد رودرویی وجود ندارد، بلکه ارتباط از طریق گوینده به شنونده صورت می‌گیرد. بنابراین در اینجا تنها زبان است که میانجیگری می‌کند. در واقع سخن همه چیز است. البته شایان ذکر است که عواملی غیر از عوامل زبانی مانند صداهای محیط، موسیقی و سکوت بسیار اهمیت دارند. در یک گزارش ورزشی تنها صداهای اطرافیان یعنی تماشاچیان بسیار بر روی شنونده تأثیر دارد. گزارش‌های رادیویی را می‌توان به دو ویژگی تقسیم نمود:

- ویژگی‌های مشترک در بین تمامی برنامه‌های رادیویی
- ویژگی‌های خاص گزارش مسابقات فوتبال

ویژگی‌های مشترک

- یک ارتباط فرد به فرد است نه رودرو (Face to Face) و رابطه‌ای است میان دهان (گوینده) و گوش (شنونده).
- بازخورد (Feed back) آنی ندارد به عبارت دیگر گوینده عکس‌العمل شنونده خود را مشاهده نمی‌کند.
- تفاوت‌های فردی از علل مؤثر در نوع اجراست.
- زبان کاربردی، گونه گفتاری است.
- علل فرهنگی نیز خود در نوع اجرا بسیار مؤثر است.
- تمامی برنامه‌ها نقطه آغازین و نقطه پایانی دارند.
- آگاهی تام از قوانین بازی.

تمامی این ویژگی‌ها در جهان مشترک به نظر می‌رسد و آن نشست‌گرفته از ماهیت رسانه‌ای به نام رادیوست که نوع ارتباطی آن این‌گونه ایجاب می‌کند.

ویژگی‌های خاص

- به‌کارگیری افعال مرکب (با یک یا دو پایه واژگانی) بیش از افعال بسیط (ساده) است.

به عنوان مثال:

- بازی برد و باخت داره.
- هر دو تیم کاملاً کار را محتاطانه آغاز کردند.
- بچه‌ها یه لحظه ارتباط را قطع می‌کنند.
- با ضربه سر توپ رو دور می‌کنه.
- او تیمش را مغلوب کرد.
- قبل از مهاجم ژاپنی جمع می‌کنه.
- جملات اغلب کامل نیستند. «حذف فعل» در بیشتر جملات به چشم می‌خورد.
- به عنوان مثال:
- صفر صفر مساوی.

یه توپ بلند برای هاشمیان.
گل محمدی، پشت محوطه جریمه.
جواد نکونام، در عرض.
فرصت برای کشورمان.

- تغییر آهنگ کلام گوینده بر روی واژه‌ها و تأثیرگذاری بیشتر بر روی شنونده. شدت صوت و اوج گرفتن صدای گوینده یا گزارشگر.

به عنوان مثال:

علامت اوج گرفتن صدای گزارشگر است.
فرصت برای کشورمان.

حسین کعبی به خود گل محمدی، جمع می‌شن در منطقه
چهار زمین.
صفر صفر مساوی.

- ترتیب کلمات کاملاً جابه‌جا می‌شوند. زبان فارسی، زبانی با ترتیب «فاعل + مفعول + فعل» است. اما قلب (scrambling)

زبان فوتبال، آهنگ خاص خود را دارد، مثلاً هنگامی که توپ به یکی از دروازه‌ها نزدیک می‌شود، ناخودآگاه طنین صوت گزارشگر اوج می‌گیرد و به‌هنگام ورود توپ درون دروازه حداکثر اوج صدا شنیده می‌شود که در تمامی گزارش‌ها در جای جای جهان همین‌گونه است.

نحوی (جابه‌جایی کلمات در یک جمله) کاملاً مجاز است تا آنجایی که ساخت جمله را نادرستی نکند.

به عنوان مثال:

رو به ساعت سفیدپوشان تیم ملی ما، در قسمت جنوبی.
سفیدپوشان تیم ملی ما رو به ساعت یعنی در قسمت جنوبی ایستاده‌اند.

همان‌طور که در بالا هم آمده است جایگاه فاعل، مفعول و فعل به کلی در گزارش‌های ورزشی تغییر می‌کند. البته در زبان فارسی قلب نحوی اشکالی ندارد. در اینجا هدف معرفی نوع ساخت است.

مثال:

- دور می‌کند، رحمان رضایی یه لحظه توپ رو.
- رحمان رضایی یه لحظه توپ را دور می‌کند.
- توپ می‌یاد پشت محوطه جریمه.
- توپ پشت محوطه جریمه می‌یاد.
- خودشون رو نزدیک می‌کنن به توپ.
- خودشان را به توپ نزدیک می‌کنن.

- اسامی خاص بازیکنان در آغاز جملات با شدت صوت (تأکید) دنبال می‌شوند و این ناشی از هیجان بازی و تأثیر هم-زمان گزارشگر و بازی بر روی شنونده است. به‌عنوان مثال:

مهدوی کیا، نزدیک گوشه (corner) توپش به بیرون می‌ره. زندی، توپ به پاش برخورد می‌کنه. یحیی گل محمدی، توپ رو به میرزاپور سنگربان ما می‌سپره. در اینجا از واژه «سنگربان» به جای «دروازه‌بان» استفاده شده است که برگرفته از فرهنگ باقی‌مانده از جنگ تحمیلی هشت ساله عراق برضد ایران است. شاید در فرهنگ کشورهای دیگر چنین مشابهتی میان «دروازه» و «سنگر» به چشم نخورد. - زبان فوتبال، آهنگ خاص خود را دارد، مثلاً هنگامی که توپ به یکی از دروازه‌ها نزدیک می‌شود، ناخودآگاه طنین صوت گزارشگر اوج می‌گیرد و به‌هنگام ورود توپ درون دروازه حداکثر اوج صدا شنیده می‌شود که در تمامی گزارش‌ها در جای جای جهان همین‌گونه است. تحریک هیجان در اشخاص امری طبیعی است.

توناز آهنگ صدای گزارشگر

- «توپ» که یک شیء بی‌جان است، جان می‌گیرد. این بدان معناست که تمامی افعالی که به‌همراه آن واژه به کار می‌روند نوعی کنش را نشان می‌دهند. برای مثال:

توپ به گردش درمی‌آید.

کاشتن توپ را نشان می‌دهد.

توپ برگشتی را باید نکونام بزنه.

توپ بی‌هدف است.

توپ رو جمع می‌کنه.

- به‌کارگیری واژه‌های خاص فوتبال. واژه‌های تخصصی مرتبط با ورزش فوتبال عبارتند از: گوشه (corner)، ضربه سر (head)، مرکز زمین، محوطه جریمه، شوت کوتاه، توپ بلند، خطا، ارسال توپ و از این قبیل...

موضوع جالب‌توجه در این گزارش‌ها آن است که تمامی این واژه‌ها به همراه ساخت‌های مشابه بیش از چندین بار و به‌کررات تکرار می‌شود. اما برای شنونده خسته‌کننده نیست. در حالی که اگر در مکالمه روزمره، گوینده چندین بار یک ساخت یا یک جمله را تکرار کند، برای شنونده کاملاً آزاردهنده می‌شود.

- در تمامی ساخت‌های بررسی‌شده اطلاع جدید (New information) به نوعی در ابتدای جمله آمده است و پس از آن یک مکث و سپس ادامه گزارش. با ارائه اطلاعات جدید در آغاز جملات، شنونده کاملاً در معرض بازی قرار می‌گیرد. به‌عنوان مثال:

داور، دست به جیب می‌شه.

در این جمله «داور» موقعیت جدید در بازی را نشان می‌دهد

که می‌خواهد کاری کند، لذا توجه شنونده به «داور» جلب می‌شود.

ضربه، برای آبی‌پوشان ژاپن.

«ضربه»، اطلاع جدیدی از یک موقعیت جدید می‌دهد که

در زمین تغییر یافته است.

نتیجه، بدون گل مساوی.

مهدوی کیا، نزدیک گوشه راست (corner) توپش به بیرون می‌ره.

پشت محوطه جریمه، فرصتی مناسب برای شوت‌زنان تیم ما.

- با هر حرکتی در زمین، یک واژه یا یک جمله بیان می‌شود؛ در واقع گزارش لحظه به لحظه است و گاه حتی مواردی که به بازی مرتبط نیست نیز ادا می‌گردد.

ویژگی‌های ذکرشده حاکی از آن است که در گزارش مسابقه فوتبال ساختار زبانی همانند زبان معیار رعایت نمی‌شود. گزارش لحظه به لحظه یک برنامه زنده سبب می‌شود که گزارشگر با مشاهده هر صحنه تنها به فکر بیان آن وضعیت باشد تا اینکه به نوع ساخت جمله خود توجه نماید. ساختار زبانی در این موقعیت کاملاً با گونه‌گفتاری (محاوره‌ای) متفاوت و خاص همان وضعیت (situation) است. لذا می‌توان چنین نتیجه گرفت که واژه‌ها، جملات، آهنگ صدا، و خیلی از مواردی که بیان‌شده از ویژگی‌های خاص یک گزارش فوتبال است. برای مثال، بیشتر جملات فعل ندارند یا گاه یک واژه خود یک جمله است. جالب این است که با تمام ویژگی‌ها، شنوندگان کاملاً موقعیت بازی را درک می‌کنند و این ارتباط به خوبی برقرار می‌شود. می‌توان این نحوه ارتباط و ساخت‌ها را با ساخت‌های یک مسابقه‌دیگر مقایسه کرد و نتیجه را از مقابل آن دو به دست آورد.

منابع:

احمدی، بابک، (۱۳۷۰). ساختار و تأویل متن. تهران: مرکز.

باطنی، محمدرضا، (۱۳۵۵). زبان‌شناسی جدید. تهران: آگاه.

صلح جو، علی، (۱۳۷۷). گفتمان و ترجمه. تهران: مرکز.

Brown, and Yule. G. (1983). *Discourse analysis*. Cambridge

Crystal, D. (1987). *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge.

Mal MKJAER, K. (1997) *The Linguistics Encyclopedia*. Routledge.

Pridham, F. (2001). *The Language of Conversation*. Routledge.

www.Linguistlist.org

